

Tar Károly

MINDEN KIDERÜL

A szerző Az ismert katona című regényének második része, amit Szőcs Géza kérésére írt fia halálának 40. és a trianoni sanyarúság 100. évfordulójára

Naplótöredék

Tegnap nem voltam a Házsongárdban. Azt akarom látni, milyen lesz a fiam sírja, ha mi nem viseljük gondját. Nem lehet ezt a naplót abbahagyni. Nem szabad. Hetek óta beszélnek, hogy a Szent Mihály-templom keresztjét egy éjszaka helikopterről leszerelték, elvitték, egy óra elteltével mást hoztak és helyére tették. Ez a kereszt cifrább, mint elődje: románosabb. Tegnap óta már csak románul lehet leírni a helységek nevét. Nem lehet leírni „a nemzeti kérdés megoldása” összetételt.. „Nincsen rózsza Teiuş nélkül!” - A régi román világban egy cenzor így változtatta meg a közismert dal első sorát. Akkor már csak egy év volt a háborúig. A fasizmus pedig a csúcson volt. És itt?

A fiam barátja mesélte, hogy tegnap este „Halál a magyarokra!” ordítással vonult el egy csoport az ablakuk alatt. A templomozás (éjféli mise) után, az Óvárban hasonlóan magyarellenes jelszavakat ordítottak részeg, vagy magukat részegnek mutató alakok. Provokációjuk nem sikerült. A templomot zsúfolásig megtöltő emberek békésen hazamentek.

Mi jöhet még ezután? A nyelvvizsga - keseredik a feleségem és azon vitatkozunk, hogy most, amikor pl. Kárpát-Ukrajnában engedélyezik a magyar helységek magyar névhasználatát, nálunk miért oly dühödött a románosítás. Azért, hogy aztán nemzetközi nyomásra visszaléphessenek. Hogy legyen mit engedniük! Szerintem, távol áll ettől a primitív, műveletlen, és éppen ezért elvakult sovínisztáktól a visszaközös gondolata. Ezek vakon és habzó szájjal vágtatnak kitervelt céljuk felé: az elrománosított Nagy-Románia megvalósítása felé. Azzal vigasztalom barátaimat, hogy most már minden gyorsítás jó, hiszen veszünkbe rohannak! Minden tettük ellenállást és utálatot kelt minden jóérzésű emberben. Most már a királyi Románia magyar-ellenességén is rég túltettek a „szocializmus” égése alatt. Kilátszik a lóláb, és mindez a külföldi közvéleményt javunkra alakítja. Elnyomtatásunk köztudomású. Most mondja a rádió, hogy végleges a kedvezmény elvének felfüggesztése, 200 millió dollár úszott el így, de bebizonyosodott, hogy ez sem kevés az elnyomóknak, amikor az emberi jogok kitarító tiprásához ragaszkodnak. Rohamosan közeledünk az elszigetelt országok sorsához. Az albán példa is bizonyítja, hogy ez az út sem járható, csak arra jó, hogy a „konduktor” haláláig megtarthassa hatalmát. Emberi sorsunk immár a várva várt „biológiai” változástól függ. A történelemből erre is szomorú példákat sorolhatnánk. Magyarországon forradalmat várnak, itt nincs annyi akarat, hogy a méhekhez hasonlóan megszabaduljunk a heréktől. Amit a kezdeti, a háború utáni évek hoztak demokratizmusban, életigenlésben, jövőhitben, azt elvitték a „fényevék”, eltörölte az „aranykorszak”. A szocializmust megutálta az értelmiségi, a dolgozó, és a nem gondolkodó ember is. Más eszme, követendő cél nincs. Románia saját mocskában, részegsége büszében rekedt, és nincs ki elvonókúrára fogja. Az emberek menekülnek. Nincs más kiút?!

Vadember koromban olyan féktelen volt bennem az indulat, hogy rikácsolva rárontottam arra, akit ellenségemnek hittem, és átharaptam a torkát. Később, bunkómmal leütöttem, lándzsával átdöftem, kardommal leszúrtam, puskámmal lelőttem, forgópisztolyomat csipőből ledurrantottam, mérgezett hajtűmmel megszúrtam vagy italába mérget kevertem, szitává löttem golyószórómmal, feljelentettem a hatalom elleni szervezkedésért, kocsijával, házával, hivatalával együtt küldtem a levegőbe, kinyírtattam bérgyilkosokkal, elakasztottam az utcán, letaszítottam valamely felhőkarcolóról, hegycsúcsról, toronyból. Mostanában pedig magamra aggatott bombákkal lopózom közelébe, mert annyira gyűlölöm, hogy megsemmisítéséért magamat is megölném.

Fogat - fogért! Szemet - szemért! Magamért - mást. Mást is. Mindenkit. Vesszen az ellenségünk! Vesszen a világ! Az én világom is! Vesszen, ha nem értünk szót. Vesszen, ha a bizalom, akár a tiszta levegő, rohamosan fogy, és csak tehetetlenül hápogunk hiányától. Megdőlni látszanak a farkas farkas-természetéről ismertek, az ember farkas-mivoltáról nincs okunk kételkedni.

De a szót értő állatok között a legkiválóbbak csodákra képesek. Nem feltétlenül kell egymás agyába lékeléssel behatolnunk, hogy elfogadható gondolatainknak pihentető ágyat vessünk. Az emberi kozmosz egyedeinek keringése közben a kapcsolattartás, az időnkénti rendkívül kellemes egyesülés, eddigelé célirányosan hasznosnak bizonyult.

- Maga itt marad! – figyelmeztette a Katonai Törvényszék őrnagya a fiatalembert a várakozóban, majd udvariassággal mimelve kísérte nélkül tessékelt be az apát az irodájába.

- Mit akar?! Minek hozta magával? – kérdezte nyersen, amikor leültette íróasztala túloldalán.

- Kérem, én szívbjajos vagyok... Bármikor megtörténhet... Hát azért. És az is jó lett volna, ha hallja mit beszélünk... A betegségem miatt...- védekezett az apa.

- Maga nem úgy néz ki! Ami pedig az ügyét illeti, rövid lesznek. Tanulmányoztam az iratcsomót, lezártuk az ügyet. A fiát ugyebár már senki nem támaszthatja fel...

- Törvény elé szeretném vinni, hogy máskor ilyen ne fordulhasson elő! Merthogy több hasonló eset történt... Egyik a tengerben, a másik a tank alatt, harmadik a betegszobán végezte...

Az őrnagy idegesen félbeszakította:

- Semmi szükség az általánosításra! Vigyázzon, mit beszél! A maga fiának a lábát felsértette a bakancs. A kezelés ellenére történt, ami történt... Ez a civil életben is előfordul.

- Igen. De nem kapott antibiotikumot, enyhén szólva a katonarvos tudatlansága okozta a halálát.

- Erre nincs bizonyíték!

- Igen, mert egyik napról a másikra leszerelték a felcsert, aki a vizsgálobizottság előtt tanúsíthatta volna miként bántak a fiammal! A fiamat mindentől elzárták. Állapota fokozatosan romlott, mutatkoztak a vérmérgezés jelei, de csak az utolsó pillanatban vitték kórházba...

- Semmire sincs bizonyítéka.

- Vizsgálatot kértem!

- Tárgyaltan! A katonarvost leszerelték... Lezártuk az ügyet!

- Továbbmegyek!

- Mehet, ahova akar!

- A Legfelsőbb Törvényszékig is elmegyek!

- Kidobott pénz... Részemről befejeztem.

Az apa kiszédelt a váróterembe. Sápadt volt.

- Mindössze annyit tudtam meg, hogy a katonarvost kirúgták – nyögte a türelmesen várakozó Józsinak.

Szóltanul vonatoztak haza. Most már értették, hogy miért kellett a nagyváradi Katonai Törvényszékére bízni a fiú ügyét.

Az apa a Legfelsőbb Törvényszékre is beadta kivizsgálásra a fia ügyét. Elutasító választ kapott.

Nem volt szívbeteg.

Elhatározta, hogy újra beszél a katonarvossal. Hosszas érdeklődés után megtudta, hogy az egyik régi munkatársának katonatiszt fia a lippai kaszárnyában szolgál. Levelet írt neki. Karácsonyig kellett várnia, amíg a fiatal katonatiszt hazatért a szüleihöz.

- Sajnos, nem mondhatok semmi jót! Tudok a fia esetéről. Az egység orvosát valóban leszerelték, de néhány hónap múlva eltűnt a környékről. Azt beszélik, hogy családotól egy nyugati országba távozott. – A katonatiszt felvonta szemöldökét és jelentőségteljesen megkérdezte:

- Érti már?! Többet nem mondhatok...

„Tehát igaz!”- nyilalt az apába a felismerés. „Maffia. A fiamat választották áldozatul! A hóhért pedig újabb munkára, külföldre menekítették.” Agyát elborította a vér. Nyögött fájdalomában. Nyilvánvaló, hogy így történt.

Később iskolatársa is megerősítette a hírt. A bátyja őrnagyi rangban Aradon szolgált. A tisztek között ismert volt az orvos ezredes furcsa esete. Megfejtethetlen volt, hogy másfél hónappal leszereltése után miként távozhatott Nyugat-Németországba. A hivatásos katonák, ha leszerelték is, évekig nem távozhattak külföldre, mert katonai titkok tudói voltak. Ez az intézkedés a katonai titkok védelmében született. Kik és miért segítették az orvos távozását? Az orvos olyan titkokat ismert, amit ott, ahova küldték, inkább megőrizhetett, mint hazájában, ahol valamelyik akaratos igazságkereső beadványával veszélybe sodorhatják őt és megbízóit is. A szekuritáté mindenek fölött állt. Uralta az országot. A kivándorlásukat kérvényezőket évekig gyötörték, amíg mindenükből kifogartva, csomagjukat a legrészletesebben átkutatva, áttették őket a határon. Az apa nem talált más magyarázatot. Költőbarátját idézte: „nagy manőver ez – a jövőt / idézik fenyegetve / zabszemlelkű zupás / őrmesterek s békében / te vagy a hadisarc”

A város piacterén időnként megjelent egy bomlott agyú szakállas ember. A mindenhova magával cipelt deszkaládára állt és szónokolt.

- Ne féljete! Jóemberek! Ne féljete! Nektek szólok, lehajtott fejűek! Nektek szólok kámpicsorodottak! Nek-

tek, akiknek eddig a „Pofa be!” volt a jussotok. Befogtatók a pofátokat emberek?! Be bizony, mert különben úszott volna a kenyeretek! Nyűszító kiskutyák voltatok a nagykutyák szigorú őrzetében. Farkasok, hiénák és veszett rókok figyelték lépéseiteket. És behúztátok a farkatokat. Ugye te is behúztad, te kockás kalapos?! És te is, te szőke bajuszkás?! És az a pocakos is ott! Mit vigyorogsz? Talán nincs igazam?! De bizony igazam van, amikor ki-mondom, szerteszét kiáltom a világba, hogy rosszul viselkedtetek! Gyatrán! Gyáván! Gügyögösen! A félelem mosogatórongyot csinált belőletek! Rondák vagytok! Nézzetek magatokba. És utálkozzatok! Öklendeztetek! Mert erősen rusnyák lettetek, kedves barátaim! Sápadtak, ránkcsap és repedeztetek vagytok, mint a disznószar! Te is ott, csak mosolyogj! Mosolyogj csak bambán és bárgyún! Néztél ma már tükörbe?! És mit láttál kedves atyámfia? És ti, bámuló tömeg, néztetek mostanában tükörbe?! Elégedtetek vagytok magatokkal? Mondjátok, nem kellene szembeköpnötök magatokat? Pofozzátok fel magatokat, emberek! Megérdemlitek. „Tegyetek meg mindent!” Ugye ismerős a biztatás. És mit tettetek? Nem sokat. Mi az, hogy nem sokat? Keveset, még mindig alig tettetek valamit a mostani nagy fene demokráciában! Azt hiszitek örökké tart?! Egy szart! Minden elmúlik egyszer? Igazam van?! De mennyire igazam van! És ti csak gyurakodtok, gyalogoltok, hangyák módjára sürgölődtek. Bódult lelkek vagytok csupán. Csúszó-mászók, bogarak, férgek! Undokok vagytok! Bizonyisten ordinárek vagytok, ha féltek! Hát ne féljete! Emberek, ne féljete! Nemsokára itt a világ vége. Egyszer mindenkinek eljön. Ha féltek, akkor is eljön, ha nem féltek, akkor is. Világos?! Hát nem értitek?! Mit szaladgáltok itt össze-vissza? Álljatok meg! Ó ti szerencsétlenek, tekintsetek föl az égre, a messzeségbe, a múltba, magatokba: Figyeljetek rám! Tudom, mit beszélek!

Az apa a bozontos szakállú szónokot többször látta kedvenc helyén, a piac sarkán. Kis gyümölcsös ládáján, a tömeg fölé magasodva állt. Kinyilatkoztatásai végén rendszerint a hóna alá kapta ládáját és fapofával elvegyült a tömegben. Érces hangja, kellemes basszbaritonja megszerte hangzott, mondhatott bármit, a piacra siető, szüntelenül tóduló- kavarodó emberek és a rendőrök sem bántották, papírja volt arról, hogy nem közveszélyes. Időnként hangtalan szoborrá változott, olykor meglepően összefüggő, máskor meg mindent összezagyválva szólt az általa képzelt vagy valóságos tömeghez.

- Hééé, emberek, kinek beszélek én itt?! Hé, ti futkározók! Veszetekekbe rohantok! Gondolkodtok ti egyáltalán?! A francba, a sok süket alakkal! Mit töröm magamat itt értetek...

Valamiért aztán hirtelen megsértődve, magasra tartott fejjel, haragosan zord arccal továbbvonult. Ivott néhány kortyot a zsebéből kikandikáló műanyagpalackból, és a piac másik bejáratánál újra felhangzott változatlanul messze hangzó dörgő hangja. Ha van élő lelkiismeret, ő volt az. Valamitől megrészegetetten mindhalálig az ilyen emberek mondják ki a félelmeinktől belénk rekedt gondolatainkat.

Augusztusi forró délelőtt lépésben gurult doromboló Trabant-kombiján a Toldalagi-Korda ház sarkánál lévő kereszteződésbe. Egy pillanatra a majdnem két évszázados, barokk jellegzetességeket is őrző klasszicista épület kiugró ablakainak empire rácsain akadt meg a szeme. Amikor erre járt, mindig megpróbálta kibetűzni a grófi korona alatti névbetűket. Arra gondolt, hogyha valamivel hamarabb születik, talán még láthatta volna a házban lakó jeles emlékiró és híres vadász kitömött farkasát, amint gazdája bérelt lakásának minden ajtónyitásakor, valamiféle elmés

szerkezet segítségével ugrásra emelkedik. Tréfacsináló ember lehetett, hogy ezzel ijesztgette látogatóit. De ha még előbb születik, az építető Tholdalaghi Lászlót is láthatta volna, akinek az apja Marosvásárhelyen együtt sétálhatott II. Józseffel, ő maga pedig többek között Göttingában is tanulhatott.

Most sem tudta magát túltenni azon az egyszerű, de örökös kérdésen, hogy az ember nem a maga akaratából, hanem csak úgy, találmányra vagy esetleg egy emberpár kénye-kedve szerint jön a világra. Időnként egy világhíres agykutató kétségei gyötörték, aki úgy képzelte el az életet, hogy szűk folyosó, amelynek két oldala a mágnes két pólusa, és miközben végigszáguldunk vagy végigvászorunk ezen a folyosón, vonzanak és taszítanak a dolgok. Szabad akaratunk meghatározatlan, a képzelt teremtő őslélek része, amely nem lehet eleve gonosz és kárhozatra ítélt, hanem akaratunk szerint irányítható, mi döntjük el, hogy a mágnes melyik oldalához dörgölözünk, és ha betartjuk a legfontosabb parancsolatokat, úgy épülhetünk vissza az őslélekbe, avagy az örökéletbe, hogy azt tökéletesíthetjük.

Mennék. A szívem úgy vibrál, remeg –
És mégis, mint egy kőszent állok itten,
Belülről zeng a dal: "Isten áldd meg!"
S én gondolom: Ó, hogy megvert az isten!

Azon is bosszankodott, hogy nem emlékszik már a költő arcára, aki valószínűleg ebben a házban írta verseit, és aki, a kor szokásainak engedve, Ady Endréhez és József Attilához hasonlóan, szép versoraiban gyakran emlegette a szívét. Szentül meg volt győződve, hogy már jóval előbb találkozhatott Reményik Sándorral, még mielőtt annak verseskönyvei a kezébe kerültek. Merthogy naponta erre haladt el elemi iskolája, később pedig a Református Kolégium felé.

„Jól nézek ki! Mit válasszak? Mikor kellett volna vagy kellene élnem? A kincses város régi polgári életének kezdeteit, az erdélyi országgyűlések idejét, a főkormányzó-székhelyé avanszált városban az akkori új korszak kezdetét válasszam, vagy a saját életem idejét, amelyben a 'magyar idő' alakította ki bennem mindazt, amiért élnem érdemes?” A környezethez illő költői kérdés volt.

Hirtelen átható füstszagot érzett.

Elhessegette magától a riadalmat. Azt gondolta, hogy ama százkilencven évvel azelőtti augusztusvégi tűzvésznek a képelete csapta meg füstjével. És történelmi visszapi-lantásához igazodó szaglása idézi azt a sokáig emlékezes-eseményt, amikor a belvárosnak ez a része teljesen leégett.

„Ha kell, ha nem, mindig jön valamiféle tűzvész, amelynek következménye az újrakezdés. Ez a ragyogó épület sem született volna meg, ha az akkori tűzvész után, az építőkedvű neves házaspár, nem talál akkor a szénné égett vagyona látványától szabadulni vágyó, telekhelyét elprédáló eladóra. De megtörtént.” Úgy érezte, hogy az ehhez hasonló történelem mágnesének vonzásában jó élni. Erős ütésként érte a felismerés. A Trabant szélvédőn át egy lebontott ház üres telkét látta. A telket határoló ház vöröstéglás tűzfalát, négy ijedten nyitott ajtójával, egy fekete kocsit orra támasztotta szükségtelenül. A házfalnak, mivel semmilyen nyomos oka nem volt rá, esze ágában sem volt összeomlani. Kikászolódt a kocsiból, körbesétálva tapogatta, faarccal állapította meg, hogy kocsija sértetlen. Fájós bal halántékát dörzsölve, kissé furcsállotta, hogy a Toldalaghi-Korda palota „PVC-jaguárja” mögé került.

- Jól van, uram? – kérdezte egy idősebb hölgy az össze-csődült járókelők közül. Aztán a fekete kocsit utasai vették

körbe, hogy felváltva a gépkocsizás elemi szabályairól tartsanak neki kiselőadást. Közben, közösen körbejárták mindkét kocsit. A Trabant visszapillantó tükre hiányzott.

- Maguk – szolt felemelt ujjal egy szaktekintély kiállású férfi –, a megengedett sebességet jócskán túlhaladva érkeztek a kereszteződésbe!

Rövid vita keletkezett arról, hogy melyik kocsinak volt elsősege. A jelenlevő önkéntesek bevonásával, gyors körülszaglással megállapították, hogy két gépkocsivezető közül egyik sem fogyasztott alkoholt.

Aztán, az esemény főszereplői, mert rendőr nem mutatkozott a környéken, felületes kézfogással búcsúzva egymástól, óvatos körütekintések közepette elhajtottak a helyszínről.

Felhajtott a dombközépre épült klinikák fölé, a bolondok „zöldfedelűnek” becézett idegyógyászatára. A „csendeseknek” fenntartott épületben szomorúságukat gyógyították a beutaltak. A fiatal, de legalább mázsás, vidámra kifestett ápolónő, puha porcikáival gyakorta végigringatózott a betegek között, széles mosolygások közepette placebót osztogatott. Minden megjelenésekor annak a műkedvelő színjátszó csoportnak a színpadán képzelte magát, ahol arasznyi balettszoknyában lejtett szólótáncával fergeteges sikert aratott. Nem volt közveszélyes. Az apáca képű, vénkisasszony orvosnő félelmes pillantása alatt törpékké zsugorodtak a betegek. Bejáró betegként nem volt mitől félnie, elektrosokkal csak a beutaltakat kezelik. Elmondta balesetét. Azt sem hallgatta el, hogy az előző nap karján hazáig cipelte az élelmiszerbolt kosarát, de már nem volt benne az a két csomag vaj, amiért órákig sorban állt. Visszavitte a kosarat az üzletbe. Emlékezett arra, hogy a pénztárnál kifizette a vaját, de nem tudta hol, merre járt, hogyan ért haza.

- Nem kap több nyugtatót! – szolt idegesen az apácaképű orvosnő. – Figyelmeztettem, hogy egyelőre nem vezethet kocsit. Mit akar? A zárt osztályon sincs már hely...

Megfejtethetlen, hogy mitől vált idegessé az orvosnő.

Óvatos hajbókolással kimenekült az intézetből.

Ha igaz, hogy négyezer-négyszáznegyvennégy aprólékosan kórismert betegség rágja az embert, mondhatom, van dolgunk elég. Agybajaink kórokozói leginkább embertársainktól származnak. Szavakkal, tettel, pillantással, testjelekkel, és kimondatlan gondolataikkal is betegítjük egymást. Oriásbacilusok, halálvírusok, rákfenék vagyunk. Egymás ellenségei, miközben legalább két évezred óta a világszeretetről papolunk.

Belátta, hogy a magába roskadt szomorúság helyet jobb, ha inkább vidámabb teendővel folytatja az életet.

A plébánián hideg volt, bundáskabátban állva beszélgettek a fiatal pappal. Az apa nem volt vallásos, de katonafia furcsa halála után vállalta, hogy a fia barátjának gyermekét megkereszteli.

Mivel a kisvárosban ismerték szabadgondolkozását, és mert nem akarta, hogy megkérdőjelezzék tisztességét, eljárta a keresztszülőket eligazító felkészítőre, keresztapai felelősségét indoklása szövegébe foglalta, az írást pedig átnyújtotta a fiatal papnak. Az írásban többek között ez állt:

„A keresztapáságot vállalva, hiszem és remélem, hogy a katolikus egyház továbbra is, a közelmúltban bizonyított elszánt bátorsággal, kitartóan küzd magyarságunk megőrzéséért.”

A keresztelőt a nagytemplom mellékhajójában tartot-

ták. Ez alkalommal több gyermeket kereszteltek. Az apa idegenkedett a ceremóniáktól, de az ünnepélyes hangulatnak megfelelően viselkedett.

A plébánián a fiatal pap félrevonta egy pillanatra.

- Köszönettel fogadtuk beadványát, de bocsánatot kérünk, nem iktathatjuk. Szigorú ellenőrzés alatt állunk, és ha idegen kezekbe kerül ez az írás, következményei tragikusak lehetnek.

- Úgy érzem, ezt kellett tennem. Nekünk már nincs mit féltünk. De azért köszönöm a figyelmeztetést - felelte az apa, és azon sem csodálkozott, hogy váratlanul papi áldásban részesült.

A lány

A szülők öröme lányuk sikeresen felvételizett és bejutott a Politechnikai Intézetbe. Nagyon akarta, hogy a bátya helyébe lépjen. Az épületgépészeti szakot választotta, ahol Józsi volt végzős hallgató. Matematikából és fizikából (hála a Józsi segítségének) kiváló, de sejteni lehetett, hogy nem érdekli a mérnöki pálya. A szülők iránti szeretetből választotta a mérnöki pályát. Zokszó nélkül végezte az első évet., sikeresen vizsgázott minden tantárgyból. Beleértve a matematikát, amiből kitűnő volt. A vizsgán kapott iránytangensű egyenes egyenlet tételének bizonyítását táblára írva gyorsan levezette és aláhúzta a hibátlan eredményt. Magyarázatában sem talált hibát a vizsgáztató tanárnő. Közismerten szigorú volt a lányokkal, mert férjét elszerette az egyik csinos egyetemi hallgató. A magyar lányokkal pedig különösen kegyetlenül bánt.

- Nem fogadhatom el a feleletét, mert román kiejtése enyhén szólva pocsek. Így nem lehet beszélni Romániában! Volt elég ideje, hogy megtanulja az ország nyelvét. Összel találkoztunk...

A lány elsápadt. Összeszorított foggal tűrte a gúnyos pocskondiázást és kitántorgott a vizsgateremből. Otthon sem panaszkodott. De magában megfogadta, hogy nem tanul tovább olyan intézetben, ahol nemzetisége miatt büntetlenül megalázzhatják az embert.

Naplótöredék.

Lányom mostanában iskolából jövet benéz a központi nagy élelmiszerüzletbe, hogy valamiért sorba álljon. Képzem, hogy micsoda csivitelést rendeztek ma is, amikor osztálytársnővel együtt állt be a sorba. Valamennyi idő után, mert azt sem tudták mit osztanak, megkérdezték az előttük álló nénit, de az nem válaszolt. Újra próbálkoztak, azt hitték nem hall jól. Egy idő után a néni dühösen kifakadt „Beszéljetek románul, hogy én is értsem!”. Románul kérdezték, mert ezt már így szoktuk meg, hogy először az állam nyelvét használjuk az ilyen esetekben, s ha a kérdező akarja, magyarra fordíthatja a szót. Az öregasszony azért méltatlankodott, hogy nem érti, amit a lányok maguk között magyarul beszélnek. Ehhez a tapintatosság szabálya szerint akkor sincs joga, ha történetesen egy nyelvet beszél a lányokkal. Íme, hova visz a szabad nyelvhasználat jogának a mindennapi élet gyakorlatában tiltással alakult szabálya. Olyan hangsúlyozottan erőssé vált a rosszul értelmezett nemzeti érzés, hogy a civilizált viselkedés magától érthető, iratlanul is elfogadott szokásait is felrúgják érte a „testvérek”. És ha angolul vagy franciául beszéltek volna a lányok? Akkor esetleg fölnézett volna a lányokra a néni. Biztosra veszem, hogy esze ágában sem lett volna, hogy megszólítsa őket. A magyar nyelv nem idegen nyelv a többségiek számára (egyesek szerint nagyon is az!), de mivel a kisebbség nyelve, az ezen megszólaló letácsolható, elhallgattatható, mert beszéde fülsértő, mert... Olyanok is cselekszik ezt, akiket nem érhetett hasonló bántás a régi magyar világban. Miért teszik? Miért vágja oktalanul is botját a marhák közé az egyhangú élettől szenvedő falusi? Miért kergeti a kisállatok seregét a csintalan gyermek? A maga felsőbbrendűségé-

nek bizonyítására, uralkodási vágyból, primitív ösztöneit tápláló gyönyörűségből. Megfigyeltem ezt a jelenséget a magukat jó hazafinak nevező román értelmiségiek között is. Mostanában sokfelé előszeretettel soknyelvű feliratokat helyeznek el. Magyarul eszükbe sem jut ugyanazt a jelentésű feliratot elkészíteni. Annnyira, hogy a még a szokásos ünnepi üdvözlőlaponról is hiányzik az angol, német, francia, orosz stb. szöveg mellől a magyar. A valamennyire is tudományos könyvek végén többnyelvű rövid ismertetést találunk. Magyarul még véletlenül sem írnak összefoglalót. Tüntető mellőzése ez a velük egy hazában élő milliós magyarságnak, és ha kismértékben is, de a könyvben foglaltak terjesztésének kárára megy, hiszen a világ minden részén élnek magyarok, akik lehetnének a román könyvek népszerűsítői, Románia barátai. De ez sem és az sem számít, hogy a magyar nyelvű ismertetők, feliratok és reklámfüzetek valóságos bizonyítékai lennének a mindenütt nagy zajjal meghirdetett nemzeti kérdés megoldásának, a Romániában kialakult demokratikus légkörnek és a testvériségnek, amellyel a hatalom emberei határaitokon innen és túl egyszer sem mulasztják el dicsekedni.

Ryszard Kapuscinski A császár című könyve megdöbbenően illik a mi helyzetünkre, és bizonyítja, hogy a hatalom évezredek óta azonos módszerekkel bitorolja a vezetést és képes mindenütt egyformán primitíven évszázadig fennmaradni. Ez a könyv bizonyítja, hogy nincs közösségi épeszű gondolkodás, az egység logikája szerint nem történik semmi, minden a hatalom malmára hajítja a vizet. „A legmagasabb rangú egyben a legjobb, okos és nemes, feddhetetlen és jóságos.” A demagógia óriásira puffadt, szemünkbe mondják, és egyedüli igazságnak tüntetik föl a legképtelenebb hazugságokat, olyasmit is, amelynek ellenkezőjét magunkon tapasztaljuk és az életben karmújtásnyira látjuk. A haladásról beszélnek folyton, amikor az ország mindenestül az ellenkező végletbe rohan, és ezt a folyamatot már-már nem lehet megállítani. Egyre sűrűbbek az ún. munkalátogatások, amelyek milliókba kerülnek, hogy az ünnepségekről ne is szóljunk. Fürtökben aggatják a dicsérő jelzőket előbb egyetlen emberre, majd hozzátartozóira, később mindenre, amit elhatározott, amelynek megvalósítására akárcsak kézlegyintéssel vagy bólogatással felt adott. Kapuscinski könyvének erőnye, hogy feltárja a diktátor elkerülhetetlen bukásának folyamatát. Amikor az emberek hálálkodásában már nem fokozhatják alázatukat, a külföldről beáramló vélemények és hatások ellen sűrűn hangoztatni kell azt, hogy a beavatkozásra senkinek sincs joga. A rend és a fegyelem (értsd: nem szólj, ne is gondolkozz!), valamint az alattvalók alázatának állandósítása érdekében éhezteni kell a népet, a sokszínűség helyett egyetlen, (nálunk három) szint szabad elfogadni, és a vezető állásokba következetesen tudatlanokat, mindenképpen műveletleneket, tehát könnyebben irányíthatókat kell emelni. De minden túlzás, amelyhez folyamatosan és szokásból ragaszkodik a hatalom, épüljön az akármilyen jól szervezett elnyomó szervezetre, és akármennyire is kisajátítja a hatalmi propaganda fordul, uralkodása véges. El kell pusztulnia, mert elemésztí önmagát. Fél lábunk Európában, és a barbárságnak mégis sikerült megkapaszkodnia és a polgári demokratizmushoz képest középkori állapotokat előidéznie társadalmunk minden szintjén. A szocializmus és a kommunizmus fennhangon hirdetett aranykora

helyett valójában dinasztikus csomagolásban primitívseget kapunk és kapunk. A társadalmi élet természetes velejárója a haladás, melyet rendszerint visszalépések tarkítanak. A felszabadulástól számítva mi főleg visszafejlődésben mutatunk nagyot, ezt gyakoroljuk. És visszaközásunk, minden téren való lemaradásunk az elkövetkezőkben egyre gyorsul majd. Hány generáció élete megy rá erre, ki tudja? A minden eszmétől való megcsömörlés képtelenné teszi a társadalmat a haladásra. Hajó leszünk kietlen tengeren iránytű és cél nélkül. A visszalépés a polgári demokráciához azért lesz nehéz, mert annak gyakorlatát még könyvekből sem ismeri a nép. Elkerülhetetlen katasztrófához vezet az, hogy a mai iskola nem gondolkodó, nem a saját fejét használja tudó, valamilyen hívő emberekkel nevel, hanem a parancsot gondolkodás nélkül végrehajtó állampolgárokat, akiket az sem zavar, hogy közben a szocialista társadalom építéséről, mint tudatos cselekvésről harsognak himnuszt a nép fülébe. A könyvben, annak ellenére, hogy Etiópia soknemzetiségű, nem esik szó a nemzetiségek és a hatalom viszonyáról. Az író ezt nem tartotta fontosnak, feltételezésem szerint hazájára, Lengyelországra figyelve írta ezt az afrikai történetet, és ebből a szempontból számára a nemzetiségi kérdés nem volt lényeges. Könyvét mégis élvezettel és haszonnal forgathatjuk, hiszen arra tanít, hogy a császárokat előbb-utóbb mindenki meztelenül látja. Az igazságérzet és a szabadságvágy hozhat változást minden diktatúrában, ha az elnyomottakból a humanizmust nem sikerül teljesen kiirtani.

Egy régi kimutatásban olvasom, hogy 1930-ban 12 981 324 román, 1 425 507 magyar, 745 421 német, 728 115 zsidó, 409 150 orosz, 582 115 rutén-ukrán, 366 384 bolgár és 819 012 más nemzetiségi volt az országban. Az 1980-as statisztikai évkönyvben egyetlen adat sincs a lakosság nemzetiségi összetételéről. Nem jön, hogy elhígyem. Újra és újra átlapozom a kötetet. Nincs benne egyetlen ilyen adat sem! Nem fontos? Nincs mire hivatkoznunk, nincs mihez viszonyítanunk... A felszabadulás után, országos viszonylatban 10% volt a magyarok száma, Kolozsváron 50% fölött, aztán fokozatosan csökkent, most 7,4%-nál, Kolozsváron kb. 30%-nál tartunk. De lehet, hogy 26% körül? Szám szerint egymillió hétszáz ezer magyarról írnak hivatalosan, de mindenki kétmilliót mond. Egy idő óta, ha erre terelődik a beszélgetés, valaki keserűen megjegyzi: a magyarság nem szaporodik. Csakugyan – volt is erre valamiféle statisztika – a romániai magyarság szaporodási hányadosa kisebb, mint a románoké. Már a cigányok sem szaporodnak az eddigi hagyományos nagy ütemben. Különbözik a cigányokat rom néven jegyezték be, magam láttam ezt néhány személyazonossági igazolványban. A rom-hoz már csak két betűt kell írni, hogy román legyen belőle. Tudom, hogy hivatalosan talán sohasem fogjuk elérni a kétmilliót, ezt minden áron és módon akadályozzák. Ide tartozik az is, hogy a statisztikai évkönyvből kihagyták a nemzetiségekről szóló fejezetet. Úgy logikus, hogy számbeli növekedésüknek megfelelően növekedjenek a nemzetiségek jogai. Bizonyos szám elérése (kétmillió?) felveti a nagyobb önállóság – talán még az elszakadás – jogát is. A nemzetközi porondon is másként hat, ha az egymillió valahány-ezres vagy, ha a kétmillió magyar kisebbségről beszélnek. Ezért kell manipulálni a statisztikát. Pedig az elszakadás igénye már álmainkban sem fordul elő.

Ünnepre készül a Brassai Sámuel Liceum: 425 éves! B.I.Gh. csóválja a fejét, mert szerinte az évfordulót köszöntő ülésszakon felolvasandó dolgozatok témái nem felelnek meg a követelményeknek. Neveket sorol, olyan régi tanárait és tanulóit az iskolának, akiket ő nem ismer. Honnan ismerné őket? Következésképpen ezek nem illelnek az ünnepi műsorba. Kénytelen volt beleszólnia dologba. Nyilván kiadták neki ezt az eseményt ellenőrzésre. Az eredmény a következő: B.I.Gh. két előadást tart az ünnepségen. Egyet az ifjúsági sajtóról és egyet Coşbucról. Ez utóbbit miért, és miért éppen ő, a párttörténész tartja, nem lehet tudni! Engem is felkért egy előadásra, de nem tudtunk megegyezni egy neki tetsző, vonalas témájú előadásban, így aztán, hála az egeknek, függőben maradt a dolog.

A románság irigysége, és ilyen indulatú, szervezett, tompító hadjárata nyomja rá a bélyegét minden ünnepünkre. Mert nekik nincs négyszáz éves iskolájuk, régi énekkaruk, színházuk stb. Mi erről nem tehetünk, de mi isszuk ennek is a levét. Múltunkról csak negyed gözzel vallhatunk, lelkesedésünk csak negyed erővel mutakozhat, hogy meg ne sértjük az uralkodó nemzet érzékeny fiait. Testvériségünk kinyilvánításához tartozik, hogy sorra olyan csinnadrattás ünnepségeket rendeznek a maguk kis-évszamos évfordulóin, ahol egyetlen szó sem hangzik el az itt élő nemzetiségek és kultúrájuk egymásra hatásáról, természetes egymás mellett éléséről. Ha feledékenységből történne, ez akkor is sértés, de mellőzésünkhöz a feledékenységnél sokkal több kell: önteltség, rövidlátás, műveletlenség. Sajnos, éppen ezek azok, melyekből most sincs hiány. Ami pedig a sértést illeti, a nagy „testvér” ezt bármikor gyakorolhatja. A kicsi hallgat, és ha okos, tapasztalatokban gyarapodik.

Brassai-ünnepélyt végül is csakazértis-hangulatban megtartották az iskola udvarán. Boda Károly iskolaigazgató beszéde alatt megszólalt és aláfestésként zengett a templomi harangszó. Éppen akkor kondult először a harang, amikor Dávid Ferencet említette az iskola alapításával kapcsolatban. Egy tanuló azt a különleges gondoskodást köszönte a nagyvezérnek, amely a nemzeti kérdés megoldásában megmutatkozik az egész országban. Mostanában minden ilyen köszönet és ajnázozás fordított értelmet kap. Mintha apám, öreg suszter módin elmondott túlzásokkal sűrűn tüzdelt, csúfondáros szavát hallanám. Erre szokták azt mondani, hogy „nem tudni, mikor beszél komolyan”. Vajon akad még olyan ember, aki nem a szavak mögöttire figyel, hanem egy az egyhez érti az ilyen beszédet?! Tegnap Tasnádon jártunk a Józsi szüleinél, a „Sováb” utcában. 1945-ben innen mindenkit elvittek a Donyec-medencébe, ahol szénbányában kellett dolgozzanak. Német nevű emberek élnek itt, de magyarok. Sokan öt évet szenvedtek ártatlanul. Tizenhét éveseket is elvittek, akik ezzel a büntetéssel kezdték a felnőttkort. Sokan, ott aztán be is fejezték életüket, nem tértek vissza Tasnádra, csak a haláluk híre jutott haza. Józsi nagyapja, nagyanyja, apja és anyja végig szenvedte ezt a megpróbáltatást. Visszatértek és újrakezdték az életet, összeszedték, egybegyűjtötték családtagjaikat. Őket már soha senki nem fogja tudni meggyőzni e rendszer emberségeségéről. Mert ők sem tudják, miért kellett szenvedniük. És nem tudnak semmiféle tanulságot levonni a megtörténekből, amit továbbadhatnának gyermekeiknek és unokáiknak, hogy azok elkerülhessék az újabb üldöztetést. Az egyedüli konklúziójuk

az, hogy háború és mindenféle diktatúra idején tetszés szerint gyötörhetik az embereket, mindössze valamiféle okot kell, hogy kitaláljanak erre. Valamiféle átlátszó indoklás is megteszi, az erőszaknál nem az indoklás, hanem az erő a fő. A testvériséget prédikálóknak is elég, ha valakinek vagy valakiknek a nevéből következtetnek a származására, s máris éveket elrekvirálhatnak életéből vagy életükből a hatalom tetszése szerint. És nincs arra semmi féle biztosíték, hogy ezt akárhányszor meg nem ismételték, ha akarják. Mindenféle asszimilálással együtt jár az erőszak, ha a kisebbség nem hajlik a hatalmi szóra. A zsidók, mivel tanultak a sokféle, ellenük végrehajtott megtorlásból, előre látva az üldöztetést, ha kellett többszöri névváltoztatással készséget mutattak az asszimilálódásra, lelkesedést és örömet színlelve meghajoltak, de összetartozásukat erősítve, legbensőbb önmagukat, hagyományaikat tovább éltették, családjuknak élve, egymást önzetlenül segítve lavíroztak a zavaros időkben. Mi, magyarok, nyakasok vagyunk, primitíven kitaratóak mindenben, és talán még mindig kevésbé megpróbáltuk a történelem viharában és az embertelen elnyomásban. És számbelileg sem vagyunk annyira kevesen, hogy más kisebbségek önmegtartó módszereit magunkévá tegyük, lemásoljuk és alkalmazzuk. Magam is úgy hiszem, hogy eltiportatásunk előtti olyan szakaszba érkeztünk, amikor jogaink védelmében még egy utolsó közös és bátor kiállással felhívhatjuk, fel kell hívnunk magunkra a világ figyelmét

 Brassai Sámuel neve lekerül az iskola „cégtáblájáról”! Miután a volt piarista gimnáziumot és a volt tanítóképzőt hiába próbálták „szétbombáztatni” (csak annyit értek el, hogy román nyelvű esti liceumot varrtak a nyakukba), most a Brassaira vetették magukat. A javaslatot mindenféle meglepéssel beszéljük a hazafiasságtól begerjedt román értelmiségiek és szörnyülködő suttogással a magyarok. „Már a Brassai neve sem jó, azé, aki többnyelvű lapjában a románságot támogatta.” Fáj nekik az itt meghonosodott iskolaszellem, a hagyományos ballagás: az, hogy nemrég megtalálták a befalazott iskolazászlót a Musis et virtutibus felirattal, és hogy ezt körül hordozzák érettségi előtt a búcsúzóik. Az is fáj, hogy a vendiákok visszatérnek és segítenek a nevelésben, együtt fociznak a tanulókkal, barátoknak. Fáj nekik az is, hogy az iskola olyan közösséget teremtett, amelybe a szülők is beletartoznak, azok, akik anyanyelvükön hallgathatják a gyerekeikhez intézett felemelő tanári szavakat. Nem erős iskola a Brassai, az oktatás színvonala alig közepes, de azt nyújtja a fiataloknak, amire szükségük van: közösséget. És most át akarják tenni a liceumi részt a 3-as iskolába! És a Brassait elemivé lefokozni, hogy ezzel nevét veszítse, hagyományos ballagásainak pedig vége legyen... Tiltakozunk. Félve várjuk a vakáció végét.

Az egyháznak tulajdonképpen félnie kellene az egyszemélyes hatalomtól, mert az nem tűr maga fölött urat. De végeredményben a kettő megfér egymással, hiszen célok és a célnak megfelelő doktrínájuk egy: istenné kiáltani ki valakit, akinek teljes engedelmisséggel tartozunk. Ezért is fér meg egymás mellett olyan békésen a kommunizmust ígérő egyszemélyes diktatúra és az egyelőre lelki alázatot igénylő egyház. A kettő közül még mindig az egyház a haladóbb, hiszen a belenyugvást, szelídséget, lehajtott fejséget a túlvilági élet reményében, a mindennek fölé emelt, a láthatatlan Isten szolgálatában igényli. Ennél primitívebb az egyéni hatalom, amikor elvárja, kikényszeríti a polcra emelt műveletlen ember dicsőítését, nem törődve azzal, hogy ezt a készakarva

tudatlanságra és anyagi stagnálásra ítélt öregek csak képmutatónak, a gyávaság súlyosbodó nyomása alatt tessék.

Az emberiség megjárta már ezt a poklot is. A görögök bölcs demokratizmusa, több-istenűsége, amely lehetett egy-egy tudomány szimbóluma is, miként, milyen törvényszerűségnek engedve fordulhatott át a mindent birtoklás vágyától lüktető hatalomvágyássá, amit fáraók, császárok, hadvezérek megszállottan még inkább túlfeszítettek. A hatalom végtelenbe helyezésevel olyan átmeneti filozófiát kaptunk, amelynek hatásában ki kellett volna jözanodnia az embernek.

Az „Egy az Isten!” jelszavával minden hívő ember lelki tisztántartásához nyílt út, de végül ez sem vált be, tartósan nem alakulhatott történelmet irányító, emberiséget megnyugtató eszmévé. Mert az egyház szerveztségében a régi hatalmi rendszert sietve kiépítette; „Isten rokonsága”, baráti köre lett a kormányzókból. És a középkorban az egyház már nem tűrt ellenkezést, vallásellenes véleményt a legkevésbé. Az inkvizíció megtanította az emberiséget arra, hogy a végtelenbe kihelyezett úr nevében is embertelenül uralkodhat minden hatalomra építkező emberellenes szervezet. Mint minden túlkapás, az inkvizíció is megszülte a maga ellentáborát... A reformáció aztán lenyesegette a vallási vezetés tirannikus hajtságait, demokratikus keretet teremtett, és itt nálunk, a többnemzetiségű, többvallású Erdélyben rövid évszázadig lehetőséget az emberi többféleségre, az egymás közötti ellenségeskedés túlzásai nélkül. Maradt a mindennek fölötti, a lelkünk fölött uralkodó Isten, amely a világ tudományos kiismerhetetlenségének szimbólumaként jogos és ésszerű, akár egy matematikai egyenletben az ismeretlen, a kiszámíthatatlan X.

A kommunizmus eszméje a világi élet reformációja volt, az egyenlőség, a testvériség, a szabadság újrameghirdetése, amelyhez ugyebár minden embernek megközelítőleg egyenlő anyagi feltételek is kellenének. A hatalomra jutott szocializmus elszigeteltséggel, nyomorral, tudatlansággal és a primitív ember azon tudatával, hogy maga fölül mindig irányítót, szolgálni való urat óhajt, amely bizonytalanságérzését, az életirány miatti pánik-szerű félelmét enyhíti – nem tudott megbirkózni. Az uralkodási vágy, a meghirdetett jelszóból is kiérezhető hataloméhség (A tudás hatalom!) újabb csoportosulásokat szült, vezetőket, akik aztán királyként, császárként, istenként viselkedtek (A hatalom tudás!), és a népet még inkább kihasználták. A második világháború után újabb lehetőség csillant, a meghirdetett internacionalizmus a vallással nem ellenkezve erős eszmének bizonyult. Sajnos, tiszavirág életű volt, a visszahúzó erők: anarchikus hatalomra törekvő csoportok, a zavarosban halászó műveletlen diktátorok céltudatosan törtek hatalomra. A központ, a kicsi országok fölött uralkodni vágyó nagyhatalom saját embereivel manipulált; ellentáboroként erősödött a nacionalista klikk és szellem, amely kisajátította a szocializmus eszméit, és ennek jelszavaival olyan diktatúrát hozott létre, amely felülmúl mindent, amit a történelem eddig alkotott. Az anyagi, termelési, gazdasági kérdések megoldhatatlansága, az erőszakolt függetlenségből és a civilizáció elmaradottságából ered. Csökönys tirannizmus előrelátható válasza erre nem más, mint a már meghaladott társadalmi rendszer kipróbált fegyvere: a sovínizmus. Már csak a vérfürdők hiányoznak. Nálunk és másutt is.

Folytatása következő számunkban